

*'De Mijn' van Emile Zola (1840-1902) verscheen
oorspronkelijk in
het jaar 1885
in het Frans met de titel 'Germinal'.*

Voor deze heruitgave is dankbaar gebruikgemaakt van tekst en afbeeldingen op de website van Gutenberg.org.

Deze Nederlandse versie is de vertaling door W.J.A. Roldanus.

Tekstbewerking 2025: Wijnand C. van de Meeberg
Technische realisatie: Calbona Uitgeverij

De Mijn
is in 2025 opnieuw uitgegeven onder auspiciën van
Stichting De Laatste der Mohikanen
boeken die beklijven

www.delaatstedermohikanen.nl

De Laatste der Mohikanen

Promoot literair werelderfgoed en stimuleert de leeshonger

ISBN 9789492954602

Hoofdstuk I

Door de inktzwarte duisternis, onder de sterrenloze nachthemel, liep een eenzaam man van Marchiennes naar Montsou, over de weg die in de kale vlakte tien mijlen achtereen door de bieten-velden ligt uitgelijnd. Hij kon zelfs voor zijn voeten de zwarte grond niet onderscheiden, en de onmetelijke, ongebroken horizon kon hij slechts vermoeden door de Maartse vlagen, heftig als rukwinden op zee, ijzig verkild door hun mijlenlange vaart over moerassen en naakte akkers.

Geen boomschim spookte tegen de hemel, de keienweg ontrolde zich, recht als een haven pier, te midden van de misleidende mist van de duisternissen.

De man was rond twee uur van Marchiennes vertrokken. Hij liep met lange passen, huiverend in zijn versleten katoenen kiel en zijn manchester broek. Hij werd zeer gehinderd door zijn bundeltje, in een geruite zakdoek geknoopt, die hij nu eens onder de ene, dan weer onder de andere elleboog klemde om allebei zijn verkleumde handen diep in zijn broekzakken te kunnen verwarmen: zij dreigden onder de snerpende oostenwind aan bloed te springen. Er leefde maar één gedachte in zijn duizelig hoofd van werkloos arbeider zonder onderdak: misschien zou het na het opkomen van de zon niet zo snijdend koud meer zijn. Zo liep hij al een uur lang, toen hij, nog twee kilometer van Montsou, aan zijn linkerhand een rossige vlammengloed zag, drie kolenvuren, die brandden onder de vrije hemel en in de lucht schenen te zweven. Bangelijk bleef hij even staan aarzelen, maar toen kon hij het smartelijk verlangen, een ogenblik zijn handen te warmen, niet langer weerstaan.

Voor hem opende zich een holle weg. Alles verdween voor zijn ogen. Rechts had hij nu een muur van palissaden, waarachter een spoorlijn lopen moest, terwijl zich aan zijn linkerhand een grazige helling verhief, waarboven vaag spits toelopende gevels zichtbaar waren, gedachten wekkend aan een dorp met lage, gelijkvormige daken. Hij liep een paar honderd stappen verder. Op eens, bij een draai van de weg, zag hij de vuren weer, en hij begreep ook nu nog niet, hoe zij daar zo hoog in de doffe hemel als smokende manen te branden hingen. Toen trof een ander schouwspel, op de begane grond, zijn oog. Het was een logge massa, een groep door elkaar gezakte gebouwen, waaruit de silhouet van een fabrieksschoorsteen opschoot; hier en daar sijpelde een vage lichtschijn door bestoven ramen naar buiten; vijf of zes triest, glanzende lantarens hingen in de open lucht aan getimmerten, waarvan het zwarte hout vaag de omtrekken suggereerde van reusachtige schragen; en uit die spookachtige, in nacht en smook verdrongen warreling kwam maar één geluid omhoog: het zware, diepe hijgen van onzichtbaar ontsnappende stoom.

Nu eerst herkende de man een mijn. Weer kwelde hem een gevoel van schaamte: waar was het goed voor? Er was toch geen werk voor hem. In plaats van naar de gebouwen, liep hij naar het opgehoogde terrein, waar, in gietijzeren korven, drie kolenvuren brandden om het werkvolk bij te lichten en te verwarmen. De arbeiders hadden laat moeten werken; nog werd er puin weggeruimd. Nu hoorde hij de kiepkarretjes over de rails rollen; bij ieder vuur zag hij levende schimmen de mijnwagentjes omkiepen.

‘Morgen!’ zei hij, op een van de vuren toestappend.

De voerman stond rechtop, met zijn rug naar de gloed, een oude man in een paars-wollen trui en met een muts van konijnenbont op, terwijl zijn paard, een groot, geel dier, als in onbeweeglijkheid bevroren, stond te wachten tot de zes kiepkarretjes, die het naar boven gezeuld had, geleegd zouden zijn. De arbeider, die daarvoor te zorgen had, een roodharige, schrale kerel, haastte zich niet, drukte met lome hand de hefboom neer. En daarboven groeide de wind in kracht, een ijsskoude vrieswind, wiens sterke, regelmatige vlagen de vlakte striemden als slagen van een zeis.

‘Morgen!’ antwoordde de oude.

Er viel een stilte. De man, die het wantrouwen voelde, maakte zich gauw bekend: ‘Ik heet Etienne Lantier, ik ben machinist. Zou ik hier soms werk kunnen krijgen?’

De vlammen verlichtten zijn gestalte; hij kon eenentwintig zijn, een knappe vent, sterk gebruid, en hij zag er stevig uit, ondanks zijn tengere lichaamsbouw.

Gerustgesteld schudde de voerman het hoofd. ‘Werk voor een machinist?... Geen kans

hoor... Gisteren zijn d'r nog twee wezen vragen. D'r is niks.'

Een ijzige windvlaag sneed hun gesprek af. Dan wees Etienne op de donkere stapeling van de gebouwen aan de voet van de gruisheuvel en vroeg: 'Een mijn, niet?'

Ditmaal kon de oude man niet antwoorden. Hij stikte bijna in een hevige hoestbui. Toen spuwde hij en zijn fluim tekende een zwarte vlek op de vuur-overgloeide grond.

'Een mijn, ja... de Voreux... Kijk! daar heb je de huizen van de kompels, vlakbij.'

Op zijn beurt strekte hij de arm uit en wees de nacht in naar het dorp, waarvan de jongeman de daken al had vermoed. Maar de zes wagentjes waren leeg, en hij liep er achteraan, zonder zijn zweep te laten knallen, met benen stijf van de reumatiek; en het grote gele paard, zwaar trekkend tussen de rails, begon vanzelf te lopen onder een nieuwe windstoot, die zijn ruige haren overeind blies.

De Voreux begon uit zijn droom te ontwaken. Etienne bleef bij het vuur zijn arme, gesprongen handen warmen, keek rond en kon nu elk deel van de mijn onderscheiden. Het geteerde zeefhuis, de bok van de schacht, de hoge hal van de kolenlift, de vierkante toren van de mijnpomp. Deze mijn, in een inzinking van de bodem gebouwd, leek hem met zijn ineengedrongen bakstenen gebouwen en de dreigend opgerichte toren van de schoorsteen een kwaadaardig dier, dat gulzig de wereld wou verslinden. Zo rondziende, dacht hij aan zichzelf, aan zijn vagebondbestaan van de laatste acht dagen, sinds hij werk zocht; hij zag zich terug in de werkplaats van de spoorweg, waar hij zijn chef een klap in het gezicht gegeven had, weggejaagd uit Rijssel, overal weggejaagd; 's zaterdags was hij in Marchiennes gekomen, waar men hem gezegd had, dat hij werk kon vinden in de ijzergieterijen; maar er was niets, niet in de ijzergieterijen, niet bij Sonnevile. Hij had de zondag door moeten brengen weggekropen onder de houtstapels van een wagenmakerij, en om twee uur 's nachts had de opzichter hem daar weggejaagd. Niets had hij meer, geen cent op zak, zelfs geen droge korst brood: wat moest hij beginnen? Doelloos langs de grote wegen zwerven, zelfs niet wetend, waar hij een schuilplaats moest vinden tegen de snerpende oostenwind?

Ja, dit was dus een mijn, de spaarzame lantarens lichtten over het plaveisel, een plots openzwaaiende deur had hem even, in helle schijn, de ketelvuren doen zien. Hij begreep nu ook, waar dit lange, machtige hijgen vandaan kwam, zonder ophouden blazend als de schorre ademhaling van een monsterachtig gedrocht: de stoomuitlaat van de ventilatiepomp.

De arbeider, die met gebogen rug aan de tuimelaar stond, had zelfs de ogen niet naar Etienne opgeheven, en deze wou juist zijn bundeltje, dat op de grond gevallen was, oprapen, toen een rauwe hoestbui de terugkeer van de voerman aankondigde. Langzaam dook hij uit de schaduw op, gevolgd door het gele paard, dat zes nieuwe volle kiepkarretjes naar boven bracht.

'Zijn er in Montsou fabrieken?' vroeg de jongeman.

De oude spuwde een zwarte klodder uit en antwoordde dan in de wind: 'O, fabrieken zat. Je had een jaar of drie, vier geleden moeten komen! Toen snorde het overal, d'r waren nooit mensen genoeg en nog nooit is-t-er zoveel geld verdiend... Maar nou is 'et weer huilen! Overal ellende, de arbeiders worden ontslagen, de ene fabriek na de andere gooit de kast dicht... De keizer kan d'r misschien ook niks an doen, maar waarom gaat ie in Amerika knokken? En nou gaat het vee ook nog an de kolere kapot, de mensen trouwens ook.'

In korte zinnestjes, die de wind voor hun mond wegblijs, stonden ze samen te klagen. Etienne vertelde van zijn vruchteloze pogingen om werk te krijgen: moest een mens dan van de honger creperen? De wegen zouden al gauw vol bedelvolk zijn. Ja, zei de grijsaard, dat zou nog slecht aflopen, want het was God verzoeken om zoveel Christenmensen de keien op te schoppen.

'Wie heeft er nog alle dagen vlees in de pot?'

'Als je nog maar brood had!'

'Zo is 't, als je enkel nog maar brood had!'

Hun stemmen verwaaiden in de droefgeestig huilende windvlagen, die de woorden meevoerden.

'Kijk!' schreeuwde de voerman en wendde zich naar het zuiden, 'daar heb je Montsou...' Hij strekte de hand opnieuw uit en wees in de duisternis onzichtbare punten aan, naarmate hij ze opnoemde. Ginder in Montsou werkte de suikerfabriek van Fauvelle nog, maar die van Hoton

had haar personeel al ingekrompen; alleen de meelfabriek van Dutilleul en de touwslagerij van Bleuze, die de kabels voor de mijn leverde, hielden het hoofd nog boven water. Dan duidde hij met een wijd gebaar in het noorden de halve horizon aan: de constructiewerkplaatsen van Sonnevillle hadden geen twee-derde van hun gewone opdrachten; één van de drie hoogovens van de ijzersmelterijen van Marchiennes was gedoofd; en tenslotte dreigde er in de glasblazerij van Gagebeis een staking, want er was sprake van loonsverlaging.

‘Ja, dat weet ik,’ herhaalde de jongeman bij elke inlichting. ‘Daar kom ik net vandaan.’

‘Bij ons gaat het nog een beetje tot nu toe,’ vervolgde de voerman, ‘maar de mijnen hebben d'r productie ook al verminderd. En kijk, daar aan de overkant op de Victoire branden ook nog maar twee batterijen cokesovens.’ Hij spuwde en ging weer weg achter zijn dommelend paard, dat hij voor de lege kiepkarretjes gespannen had.

Nu overzag Etienne de gehele streek. De duisternissen waren even diep gebleven, maar de hand van de grijsaard had ze volgestort met grote rampspoed, die de jongeman nu onbewust overal rondom zich voelde, de ganse onmetelijke ruimte door. Dreef de maartse wind geen hongerkreet voor zich uit dwars over deze naakte velden? De stormvlagen waren razend geworden, zij schenen met de dood van alle arbeid te dreigen, een ontbering, die veel mensen zou doen omkomen. En zijn dwalende ogen spanden zich in om de duisternis te doordringen, gekweld door het verlangen en de vrees om te zien. Alles loste zich op diep in de ondoorgrondelijkheid van het nachtelijk duister, alleen bemerkte hij heel ver weg de hoogovens en de cokesvuren. Deze, in scheef oprijzende batterijen van honderd schoorstenen, tekenden rijen van rood-vlammende voetlichten aan de horizon, terwijl de twee torens meer naar links een helder blauwe gloed de hemel instuurden als reusachtige fakkels. Het was triest als een grote brand; aan de dreigende kim stonden geen andere sterren dan deze nachtelijke vuren van de landen van steenkool en ijzer.

‘Kom je soms uit België?’ vroeg achter Etienne de voerman, die teruggekomen was.

Deze maal bracht hij maar drie kiepkarretjes mee. Die konden eerst nog leeggegooid worden: er was een ongelukje gebeurd bij de lift, een schroefmoer gebroken; dat zou een flink kwartier oponthoud geven. Onderaan de gruisheuvel was het stil geworden, de slepers deden de stellingen niet langer trillen onder het voortdurend wagengerol. Uit de mijn kwam nog alleen het verre geluid van een hamer, die op plaatijzer sloeg.

‘Nee, ik kom uit het zuiden,’ antwoordde de jongeman.

De arbeider bij de tuimelaar was, na de karretjes geledigd te hebben, op de grond gaan zitten, blij om het oponthoud; hij bleef in zijn schuw zwijgen volharden, had alleen even zijn grote glansloze ogen naar de karrevoerder opgeslagen als was hij gehinderd door zo'n woordenstroom. Deze laatste was gewoonlijk niet zo spraakzaam. Het gezicht van de onbekende stond hem zeker aan en daardoor zou hij wel één van die aanvechtingen tot vertrouwelijkheid ge kregen hebben, die oude mensen soms verleiden in hun eentje hardop te gaan praten.

‘Ik ben van Montsou,’ zei hij, ‘ik heet Goeiedood.’

‘Da's zeker een bijnaam?’ vroeg Etienne verwonderd.

De oude man grinnikte vergenoegd, en wijzend naar de mijn antwoordde hij: ‘Ja!... ze hebben me daar drie keer in stukken en brokken uitgehaald, eens met al m'n haar verschroeid, een andere keer met m'n bast vol aarde, de derde keer met m'n buik als een kikker opgezwollen van het water... Nou, toen hebben ze wel begrepen, dat ik niet kapot wou, en daarom hebben ze me voor de lol Goeiedood genoemd.’ Hij had een geweldige pret, lachte met het knarsend geluid van een slecht gesmeerde katrol, dat eindigde in een verschrikkelijke hoestbui.

Het vuur verlichtte nu helder zijn groot hoofd met de witte en schaarse haren, en het platte, lijkkleurige gezicht vol blauwachtige vlekken. Hij was klein, met een stierennek, zijn kuit en hielen stonden buitenwaarts, de klauwachtige handen vielen aan de lange armen tot aan zijn knieën. Overigens leek hij, evenals zijn paard, dat onbeweeglijk bleef staan zonder te lijden onder de wind, uit steen gehouwen; hij scheen zich niet in het minst te bekommeren om de kou: noch om de windvlagen, die langs zijn oren floten. Als hij, zijn keel met een diep geschraap zuiverend, gehoest had, spuwde hij aan de voet van de vuurkorf, en de aarde werd zwart.

Etienne keek van hem naar de grond, die hij zo bevlekte. ‘Werk je allang in de mijn?’ vroeg hij.

Goeiedood maakte een wijd armgebaar. ‘Lang? Nou en of!... Ik was nog geen acht jaar, toen ik naar beneden ging, in deze zelfde Voreux, en nou ben ik achtenvijftig. Reken zelf maar uit... Ik heb er van alles gedaan, eerst slepersmaatje en toen ik sterk genoeg was om zelf te duwen, werd ik sleper, en toen ben ik achttien jaar houwer geweest. Toen hebben ze me om die verdornde poten van me steenkapper gemaakt en hersteller van het stutwerk, tot ze me eindelijk bovengronds werk moesten geven, omdat de dokter zei, dat ik anders de kraaienmars zou blazen. En zo hebben ze me vijf jaar geleden voerman gemaakt... Geen flauwekul, wat? Vijftig jaar mijnwerker, en daar vijfenveertig van onder de grond!’

Terwijl hij sprak, gaven vlammeende stukjes steenkool, die af en toe uit de vuurkorf vielen zijn lijkkleek gezicht een bloedige weerschijn. ‘Ze zeggen, dat ik er maar uit mot scheien,’ ging hij voort, ‘maar ik zou ze lekker danken, zo stom ben ik niet!... Ik kan nog best twee jaar mee, dan ben ik zestig en ik krijg honderdtachtig francs pensioen. Als ik er nou het bijltje bij neerlei, zouden ze me honderdvijftig geven. Lepe jonges, die smeelappen!... Trouwens, ik ben nog mans genoeg, die rotpoten van me dan niet meegerekend. Waterzucht, snap je? Want bij het delven wor je aldoor besproeid. D’r zijn dagen, dat ik geen stap verzetten kan zonder het uit te schreeuwen.’ Weer overviel hem een hoestbui.

‘En daar moet je zeker ook zo van hoesten?’ vroeg Etienne.

Maar hij schudde heftig het hoofd, en toen hij weer praten kon, zei hij: ‘Nee, dat niet, ik heb de vorige maand kougevat. Vroeger hoestte ik nooit, maar nou kan ik er maar niet vanaf komen. En het gekste is, dat ik al maar spugen mot...’ Een gerochel steeg op uit zijn keel en hij spuwde zwart.

‘Is dat bloed?’ durfde Etienne eindelijk vragen.

Langzaam veegde Goeiedood met de rug van de hand zijn mond af. ‘Da’s steenkool... Daar heb ik genoeg van in m’n botten zitten om me mijn leven lang te verwarmen. En nou zet ik toch al in geen vijf jaar een poot onder de grond. Het lijkt wel, of ik zonder erg een hele voorraad opgeslagen had. Nou, afijn, daar blijf je gezond bij!’

Er viel een stilte. De verre hamer sloeg zijn regelmatig geklop in de mijn, de wind gierde klagend voorbij als een kreet van honger en vermoeden uit de diepten van de nacht aangestormd. In het schijnsel van de dovende vlammen ging de oude op gedempter toon voort zijn herinneringen te herkauwen. O, hij en zijn volk werkten niet sinds vandaag of gisteren in de steenkool! Van de stichting af sjouwde de familie voor de mijnmaatschappij van Montsou, en dat was al een heel tijdje, al honderd-en-zes jaar. Zijn grootvader, Guillaume Maheu, had als kwajongen van vijftien jaar de vette kool van Réquillart gevonden; dat was de eerste schacht van de maatschappij geworden, maar die lag tegenwoordig verlaten, daarginds dichtbij de suikerfabriek van Fauvelle. Dat wist iedereen en het werd bewezen door het feit, dat die ontdekte steenkoollaag de Guillaumelaag genoemd werd, naar de voornaam van zijn grootvader. Hij had hem niet gekend, maar het moest een zware, sterke kerel geweest zijn en op zijn zestigste jaar was hij gestorven. Dan was zijn vader Nicolaas Maheu, de Rooie bijgenaamd, amper veertig jaar oud, in de Voreux gebleven, die ze toen net aan het boren waren: een instorting, helemaal verpletterd, de rotsen hadden zijn bloed opgedronken en zijn beenderen verzwolgen. Twee van zijn ooms en zijn drie broers hadden er later ook hun hachje bij ingeschoten. Hij, Vincent Maheu, die er tamelijk gaaf vanaf gekomen was, behalve dan zijn gammel onderstel, werd door iedereen voor een listig mannetje gehouden. Tja, wat was er aan te doen? Je moet nou eenmaal werken. Je deed dat werk van ouder op ouder, net zoals je iets anders zou doen. Zijn zoon, Toussaint Maheu, ging er nou aan kapot, en zijn kleinzons en de hele familie, die daar aan de overkant in de mijnwerkerswoningen huisden. Honderdzes jaar lang beulenwerk, de kleuters na de ouders voor dezelfde baas. Nou... wat, een heleboel grote halzen zouden hun familiegeschiedenis niet zo gauw en zo goed kunnen vertellen!

‘Als je je kost maar verdient!’ mompelde Etienne.

‘Dat zeg ik ook; zolang d’r brood op de plank is, leef je nog.’

Goeiedood zweeg, zijn blikken gericht op het dorp, waar lichten begonnen aan te springen, één voor één. De torenklok van Montsou sloeg vier uur, de koude werd bijtender.

‘Is die maatschappij van jullie rijk?’ begon Etienne weer.

De oude man haalde de schouders op en liet ze dan weer zakken, als werd er een stroom van goud over uitgestort. ‘Rijk? Nou asjeblieft... misschien niet zo rijk als d'r buurvrouw, de maatschappij van Anzin. Maar toch... miljoenen en miljoenen. Niet te tellen... Negentien schachten, waarvan dertien voor de exploitatie, de Voreux, de Victoire, Crève-cœur, Mirou, St. Thomas, Madeleine, Feutry-Cantel en nog een stelletje, en zes voor de pompen en de luchtverversing, zoals Réquillart... tienduizend arbeiders, concessies, die verspreid liggen over zevenenzestig gemeenten. Een opbrengst van vijfduizend ton per dag, een spoorlijn, die al de schachten met elkaar verbindt, en werkplaatsen en fabrieken!... O jee... geld is d'r maar zat!’

Een gerol van kiepkarretjes over de rails deed het grote gele paard de oren spitsen. Beneden moest de lift hersteld zijn, want de slepers hadden hun werk hervat. En terwijl de voerman zijn paard inspande, voegde hij er zachtjes, tot het dier sprekend, aan toe: ‘Je mot er geen gewoonte van maken, om zo lang te kletsen, luie salamander... Meneer Hennebeau moest es weten, waar jij je tijd mee verknoeit!’

Peinzend keek Etienne in de nacht. Hij vroeg: ‘Dus jouw mijn is van meneer Hennebeau?’

‘Nee,’ legde de oude man uit, ‘meneer Hennebeau is alleen maar de directeur-generaal. Hij wordt ook betaald, net as wij.’

Met een armzwaai wees de jongeman op de onmetelijkheid van de duisternissen. ‘Van wie is dat dan allemaal?’

Maar Goeiedood werd overvallen door een nieuwe hoestbui, zo hevig, dat hij bijna niet op adem kon komen. Eindelijk, toen hij gespuwd had en het zwarte schuim van zijn lippen geveegd, zei hij in de aanwakkerende wind: ‘Hè? Van wie dat allemaal is?... Dat weet geen mens van de heren.’ En met zijn hand wees hij vaag de duisternis in naar een ver afgelegen en onbekend oord, bevolkt door deze heren, voor wie de Maheu's naar kolen delfden sinds meer dan een eeuw. In zijn stem beefde iets als een godsdienstige vrees, alsof hij gesproken had over een ontoegankelijk heiligdom, waar een volgevreten god verborgen neerhurkte, aan wie zij hun vlees offerden en die zij nooit hadden aanschouwd.

‘Als je tenminste altijd je buik maar vol kon eten,’ herhaalde Etienne voor de derde maal, zonder aanwijsbaar verband.

‘Daar zeg je verdomme zoiets! Als je altijd je buik vol kon eten. Dat zou te mooi zijn!’

Het paard had zich in beweging gezet en de voerman verdween op zijn beurt met de slepende pas van een invalide.

Bij de tuimelaar zat de arbeider nog altijd onbeweeglijk, tot een bal ineengedoken, de kin tussen de knieën gedrukt, met zijn grote uitgedoofde ogen starend in het niet.

Etienne had zijn bundeltje opgeraapt, maar ging nog niet weg. Hij voelde, hoe de windvlagen zijn rug verijdsen, terwijl zijn borst voor het grote vuur verschroeide. Misschien zou hij er toch goed aan doen bij de mijn werk te gaan vragen: de oude was misschien niet goed op de hoogte; bovendien was hij bereid zich bij alles neer te leggen, hij zou alle werk aannemen, 't kon niet verdommen wat... Waar moest hij heen? En wat zou er van hem worden in dit door werkloosheid uitgehongerde land? Moest hij achter één of andere muur als een verloren hond verrekken? Toch kwelde een aarzeling, een angst voor de Voreux, die midden in deze naakte vlakke in zo dikke nacht verdronken lag. Bij elke vlaag scheen de wind in kracht toe te nemen, alsof hij aanblied uit steeds wijder wordende horizonten. Geen ochtendschemering bleekte op aan de zwarte hemel, slechts de hoogovens vlamden, en de cokesvuren, de duisternis doorbloedend zonder haar verborgenheden te belichten.

En diep in zijn hol ineengedoken, als een vormeloos kwaadaardig dier, maakte de Voreux zich nog platter, hijgde met zwaarder en langer adem, benauwd door een moeilijke spijsvertering. Mensenvlees ligt zwaar op de maag...

Hoofdstuk II

Te midden van de koren- en suikerbietenvelden sloep de mijnwerkerskolonie De Tweehonderdveertig onder de zwarte nachthemel. Men onderscheidde vagelijk de vier geweldige blokken van ruggelings tegen elkaar leunende huisjes, blokken als kazernes of ziekenhuizen in meetkundige regelmaat evenwijdig gebouwd en gescheiden door drie brede stroken grond, die in gelijkvormige tuintjes verdeeld waren. En op de verlaten hoogvlakte hoorde men niets dan alleen het klagende gehuil van de windvlagen langs het losgerukte latwerk van de omheiningen.

Bij de Maheu's, op nummer zestien van het tweede blok, was alles nog in diepe rust. In dikke duisternis verdronken lag de enige kamer van de eerste verdieping; het was alsof de slaap van de wezens, die men daar, met open mond, uitgeput van vermoeienis, opeengehoopt voelde, onder het donker verpletterd lag. Ondanks de scherpe kou buiten was de lucht er zwaar van een levende hitte, die verstikkende broeiing van zelfs de luchtigste slaapzalen, waar het naar menselijk vee ruikt.

In de woonkamer beneden sloeg de koekoeksklok vier uur; nog bewoog er niets, zwakke ademhalen reutelden zacht, begeleid door het gesnork van twee zwaarder kelen. En plotseling richtte Catherine zich op. Ondanks haar vermoeienis had zij uit gewoonte de vier slagen van het klokje geteld, die door de vloer heen klonken, zonder echter de kracht te vinden geheel en al wakker te worden. Nu gooide zij haar benen buiten bed, tastte rond, streek eindelijk een lucifer af en stak de kaars aan. Maar zij bleef zitten, het hoofd zo zwaar, dat het wankelde op haar schouders, bijna toegevend aan de onweerstaanbare drang op het kussen terug te vallen.

Nu verlichtte de kaars de kamer, een vierkante ruimte met twee vensters en door drie bedden grotendeels gevuld. Er waren een kast, een tafel en twee oude stoelen van notenhout, wier roetige kleur scherp afstak tegen de helgeel geverfde muren. En verder niets; wat aan spijkers hangende voddige kleren, een kruik, die naast een als waskom dienende, rood aarden schotel op de plavuizen stond. In het linkse bed sloep Zacharias, de oudste, een jongen van eenentwintig jaar, met zijn broer Jeanlin, die bijna elf was; in het rechtse lagen twee kleuters, Lénore en Henri, de eerste zes, de tweede vier jaar, met de armen om elkaar heen, terwijl Catherine het derde bed deelde met haar zusje Alzire, die zo klein was voor haar negen jaar, dat ze haar niet naast zich gevoeld zou hebben, zonder de bochel van het gebrekkige kind, die in haar zijde drukte. De glazen deur stond open, je kon het gangetje bij de trap zien, een soort pijpenla, waar de vader en moeder in een vierde bed sliepen, met de wieg van het jongste kind er tegenaan geschoven: Estelle, nauwelijks drie maanden oud.

Nu spande Catherine al haar krachten in om wakker te worden. Zij rekte zich uit, woelde met beide handen in haar rossige haren, die wild om haar voorhoofd en nek sprongen. Zij was tenger voor haar vijftien jaar; uit de nauwe koker van haar hemd staken alleen haar blauwige voeten als door de steenkool getatoeëerd en de magere armen, wier melkblanke kleur schril afstak tegen haar grijs gezicht, al bedorven door het vele wassen met groene zeep. In een laatste geeuw sperde zij haar iets te grote mond open met de prachtige tanden in het bleke, bloedeloze tandvlees, terwijl haar grijze ogen traanden van onoverwonnen slaap, met een trieste en gebroken blik, die heel haar naaktheid van vermoeienis leek te doen zwellen.

Maar van het trappotaal gromde de stem van Maheu, dik en stamelend van de slaap: 'Verdomme! 't Is tijd... heb jij licht gemaakt, Catherine?'

'Ja vader. 't Heeft beneden net vier geslagen.'

'Schiet dan toch wat op, lui varken! Als je gisteren wat minder gedanst had, zou je ons vroeger geroepen hebben... Je bent te lui, dat je kijkt!' Hij bromde nog wat door, maar de slaap werd ook hem te machtig, hij verwarde zich in zijn geschimp, dat wegstierf in een nieuw gesnurk.

Het meisje liep in haar hemd op de blote voeten heen en weer over de stenen vloer van de kamer. Toen ze langs het bed van Henri en Lénore kwam, trok ze de afgeleden deken weer over hen heen; en weggezonden in hun zware kinderslaap, werden zij er niet eens wakker van. Alzire had zich, de ogen even openend, omgedraaid om op het warme plaatsje van haar grote zuster te

kruipen, zonder een woord te zeggen.

‘Hé, Zacharias! Jeanlin, schiet op!’ riep Catherine, staande voor haar twee broers, die met hun neus in het kussen bleven liggen. Zij moest de grootste bij de schouder pakken en door elkaar schudden; hij mompelde scheldwoorden, maar zij nam een kloek besluit en trok het laken weg. Dat vond ze grappig en ze begon te lachen, toen ze de twee jongens met hun blote benen zag spartelen.

‘Doe niet zo misselijk, laat me met rust!’ bromde Zacharias, slecht gemutst, terwijl hij over-eind kwam zitten. ‘Ik hou niet van die lolletjes... Godverdorie... mot ik nou al op!’

Hij was mager en lummelachtig, met een lang gezicht, waar schaarse baardharen op stoppelden en had het peenhaar en de bloedarme bleekheid van heel de familie. Zijn hemd was tot zijn buik opgekropen en hij sloeg het naar beneden, niet uit schaamtegevoel, maar omdat hij het koud had.

‘t Heeft beneden vier geslagen,’ herhaalde Catherine, ‘toe, vooruit nou, anders wordt vader kwaad.’

Jeanlin, die zich ineengerold had, deed zijn ogen weer dicht en zei: ‘Ga nou gauw weg, ik slaap!’

Zij lachte opnieuw hartelijk. Hij was zo klein, met zijn spichtige ledematen, die in de gewrichten monsterlijk gezwollen waren door klierachtigheid, dat zij hem in haar armen uit het bed tilde. Maar hij spartelde tegen; zijn snoetje van groezelige, kroesharige aap, met de gaten van zijn groene ogen, en verbreed door zijn grote uitstaande oren, verbleekte van woede om zijn weerloosheid. Hij zei niets, maar beet haar in de rechter borst.

‘Kwaje duvel!’ momperde zij en, een kreet van pijn smorend, zette ze hem op de grond.

Alzire, met het laken tot aan de kin opgetrokken, was niet weer ingeslapen en keek zwijgend toe. Zij volgde met haar schrandere ogen-van-gebrekkige alle bewegingen van haar zuster en haar twee broers, die zich begonnen aan te kleden.

Een nieuwe ruzie barstte los bij de waskom; de jongens stompten het meisje weg, omdat zij zich te lang bleef wassen. De hemden vlogen uit, terwijl zij nog slaapdronken, zonder schaamte, met de rustige onaandoenlijkheid van een nest gezamenlijk opgroeiende jonge honden, hun behoefte deden. Trouwens, Catherine was het eerst klaar. Zij trok haar mijnwerkersbroek aan en haar linnen kiel en knoopte een blauwe doek om de haren; en in haar schone maandagse kleren zag zij eruit als een kleine man; niets aan haar verried haar sekse, dan de lichte wiegeling van haar heupen.

‘Als de ouwe thuis komt,’ treiterde Zacharias, ‘zal je ’m horen kankeren, als ie ’t bed uit mekaar gehaald vindt... Ik zal ’m lekker vertellen, dat jij ’t gedaan hebt.’

De ‘ouwe,’ dat was de grootvader, Goededood, die, omdat hij ’s nachts werkte, overdag sliep; zo werd het bed nooit koud, er lag altijd iemand in te ronken.

Zonder antwoorden begon Catherine de dekens weer recht te leggen en in te stoppen. Maar al een poosje waren geluiden hoorbaar achter de muur, in het huis van de burens.

De bakstenen huisjes, zo zuinig mogelijk door de maatschappij gebouwd, waren zo gehorig, dat het minste zuchtje door de muren heenging. Men leefde er van het ene tot het andere einde boven op elkaar; niets van het intieme leven kon verborgen blijven, zelfs niet voor de kinderen. Een zware pas had een trap doen kraken, toen was er iets zacht neergeploft en een stille zucht van welbehagen volgde.

‘Mooi!’ zei Catherine, ‘Levaque is naar beneden gekomen en nou kruipt Bouteloup weer bij vrouw Levaque in bed.’

Jeanlin grinnikte en zelfs in de ogen van Alzire kwam een heller glans. Iedere morgen hadden zij pret om het drieledige huwelijk van de burens, een houwer, die een steenhakker in de kost had, wat de vrouw twee mannen bezorgde, één voor de nacht en één voor de dag.

‘Philomène hoest,’ hernam Catherine, scherp luisterend. Zij sprak van de oudste van de Levaques, een meisje van negentien jaar; zij was het liefje van Zacharias, die al twee kinderen bij haar had; ze had trouwens zo’n zwakke borst, dat zij sorteerster was aan de mijn; zij had nooit onder de grond kunnen werken.

‘Jawel! Philomène,’ hoonde Zacharias, ‘die trekt zich nergens wat van aan, die slaapt! ’t Is gewoon bar... wie slaapt er nou tot zes uur?’ Hij trok zijn broek aan, kreeg plotseling een idee en opende het venster.

Buiten, in de duisternis begon het dorp wakker te worden, lichtstrepn lijnden tussen de latjes van de jaloezieën. Er kwam weer ruzie: hij boog zich naar buiten om te loeren, of hij de hoofd-opzichter van de Voreux niet bij de Pierrons zag uitkomen, want men verdacht hem ervan, dat hij met vrouw Pierron naar bed ging; maar zijn zuster riep hem toe, dat de echtgenoot sinds gisteren in de dagdienst gekomen was, en dat Dansaert er dus deze nacht zeker niet had kunnen slapen. De lucht stroomde in ijskoude golven binnen, beiden wonden zij zich op en hielden vol, dat hun inlichtingen juist waren, toen zij plotseling hoorden schreeuwen en schreien. Het was de kleine Estelle, die het koud kreeg.

Dadelijk werd Maheu wakker. Wat mankeerde hij toch? Was me daar as een niksnut weer ingeslapen. En hij vloekte zo machtig, dat de kinderen in de kamer er naast geen kik meer durfden geven. Zacharias en Jeanlin beëindigden hun toilet, langzaam, met nu al vermoeide bewegingen. Alzire keek nog steeds met wijd-open ogen toe. De twee kleuters, Lénootje en Henri, lagen met de armen om elkaar heen, hadden niet bewogen, ademden voort met hetzelfde lichte zuchtje, dwars door alle lawaai heen.

‘Catherine, breng de kaars hier!’ schreeuwde Maheu.

Zij knoopte haar kiel verder dicht en bracht de kandelaar naar het gangetje; de broers moesten maar zien hoe zij hun boeltje bij elkaar kregen in het schaarse licht, dat door de deur kwam. Haar vader sprong uit zijn bed. Maar zij liep door, ging op haar grof-wollen kousen de trap af en stak in de huiskamer een andere kaars aan om koffie te kunnen zetten. Al de klompen van het gezin stonden onder de aanrechtkast.

‘Hou toch je bek, luizebos!’ riep Maheu, woedend door het aanhoudende geblè van Estelle. Hij was klein, net als de oude Goeiedood, en hij leek op hem, maar in het dikke, met zijn groot hoofd, zijn plat en vaal gezicht onder de gele, kort geschoren haren. Het kind brulde nog harder, bang voor de lange, knoestige armen, die boven haar heen en weer zwaaiden.

‘Laat ‘er nou maar, je weet best, dat ze toch niet stil te krijgen is,’ zei vrouw Maheu, zich eens uittrekkend midden in het bed. Zij was ook wakker geworden en beklagde zich; het was gewoon bezopen, nooit kon je es een behoorlijke nachtrust hebben. Konden ze dan niet een beetje zachter opstaan? Weggekropen onder het dek, was er van haar niets te zien dan haar lang gezicht, waarop resten te bespeuren waren van een vroegere, wat grove schoonheid, op haar negenendertigste jaar al misvormd door haar leven van ontbering en de zeven kinderen, die zij gekregen had. Met de ogen naar de zoldering praatte zij langzaam door, terwijl haar man zich aankleedde. Geen van beiden letten ze meer op het kleintje, dat haast stikte in haar gekrijs.

‘Zeg, d’r is geen cent meer in huis, en nou is ‘et pas maandag: nog zes dagen voor de veertien om zijn... Dat kan zo niet doorgaan, hoor... Met jullie allen breng je negen francs thuis. Hoe moet ik daarmee huishouden?... We zijn met z’n tien.’

‘Zeg jij met je negen francs!’ weerde Maheu zich. ‘Ik en Zacharias ieder drie, dat maakt zes... Catherine en vader ieder twee, dat is vier... vier en zes maakt tien... en Jeanlin nog één is elf.’

‘Ja, elf... maar de zondagen en de dagen, dat er niet gewerkt wordt, gaan d’r af... Nooit meer dan negen door mekaar...’

Hij gaf geen antwoord, bezig op de grond naar zijn broekriem te zoeken. Dan, zich oprichtend: ‘Beklaag je maar niet, ik mag er nog wezen... D’r zijn d’r genoeg, die op hun tweeënveertigste jaar al naar de betimmering overgeplaatst worden.’

‘Dat kan best, man, maar daar kan ik geen brood voor kopen. Wat moet ik aanvangen, zeg jij ‘et nou es... Heb je ook niks meer?’

‘Twee stuivers.’

‘Hou die maar voor een glaasje... Godgod, wat moet ik beginnen? Zes dagen... daar komt geen eind an. We hebben zestig francs schuld bij Maigrat... eergisteren heeft ie me de deur uit gezet. Natuurlijk ga ik wel weer terug, maar as-t-ie nou niet meer poffen wil...’ En vrouw Maheu zeurde door met doffe stem, haar hoofd onbeweeglijk, soms even haar ogen sluitend voor de

trieste klaarte van de kaars. Zij praatte over de lege broodkast, de kinderen, die om boterhammen vroegen, er was geen eens koffie meer en van het water kreeg je buikpijn, en hele dagen moest je maar proberen je honger te verdrijven door op gekookte koolbladen te kauwen. Langzaamaan had zij haar stem moeten verheffen om, boven het gebrul van de baby uit, zich verstaanbaar te maken. Het geschreeuw werd ondraaglijk. Ineens scheen Maheu het ook te horen, hij werd razend, pakte de kleine uit haar wieg en smiet haar bij de moeder in bed, stotterend van woede: 'Hier, pak an... ik zou in staat zijn om d'r dood te slaan.. Dat verdomde jong!... dat heeft nergens gebrek an, dat zuigt maar raak en dat schreeuwt nog erger dan de anderen!'

Estelle was inderdaad aan 't zuigen. Verdwenen onder de dekens, gekalmeerd door de lauwe warmte van het bed, maakte zij alleen nog wat klokkende zuiggeluidjes.

'Hebben die rijke stinkers van de Piolaine niet gezegd, dat je es aan moest komen?'

De moeder kneepte de lippen opeen met een uitdrukking van moedeloze twijfel. 'Ja, ik ben ze tegengekomen... ze geven kleren aan arme kinderen... Nou, ik zal d'r maar es heengaan met Lenoortje en Henri. .. Gaven ze me maar een rijksdaalder...'

Weer werd het stil. Maheu was klaar. Hij stond een ogenblik onbeweeglijk, besloot dan met zijn klankloze stem: 'Tja, wat zal je d'r aan doen... 't Is nou eenmaal zo... Zie maar dat je wat soep maakt... Kletsen geeft toch niks, laat ik maar zorgen, dat ik op m'n werk kom.'

'Natuurlijk,' antwoordde vrouw Maheu. 'Blaas de kaars maar uit. Ik kan in 't donker net zo goed piekeren.'

Hij blies de kaars uit. Zacharias en Jeanlin gingen al naar beneden; hij liep achter hen aan; de trap kraakte onder hun zware voeten in wollen kousen. Achter hen waren de kamer en het gangetje weer in duisternis verzonken. De kinderen sliepen, zelfs Alzires oogleden vielen weer dicht. Maar de moeder bleef met open ogen in het donker staren; aan haar uitgezakte borst lag Estelle als een klein katje te spinnen. Beneden was Catherine dadelijk met de kachel begonnen.

Het was een gegoten ijzeren fornuis met een vuurpot in 't midden en ovens aan weerskanten, en waar ononderbroken een kolenvuur in brandde. De maatschappij gaf elk gezin acht mud kolen per maand, afval, harde kolen, bijeengeveegd in de mijngangen. Zij gingen moeilijk aan en het meisje dekte elke avond het vuur toe, dan had ze het 's morgens maar op te rakelen, terwijl ze er zorgvuldig uitgezochte stukjes zachte kool bij gooide. Dan, na een ketel water op het stookgat gezet te hebben, knielde zij neer voor de kast.

Het was een tamelijk ruim vertrek, dat de hele benedenverdieping besloeg, heldergroen geschilderd was, en met zijn geschrobde en met wit zand bestrooide plavuizen van een Vlaamse properheid. Behalve de kast van geveerd vuren, bestond het ameublement uit een tafel en stoelen van hetzelfde hout. Prenten in schelle kleuren hingen aan de muren; portretten van de keizer en de keizerin, die de maatschappij cadeau gaf, soldaten en heiligen, overklodderd van goud, schreeuwden tegen de kaalheid van de omgeving; verder was er geen andere sier in de kamer te vinden dan nog een roze kartonnen doos op de kast en de koekoeksklok met zijn beschilderde wijzerplaat, wiens zware tik-tak de leegte onder de zoldering te vullen scheen. Dicht bij de deur naar de trap was ook de kelderdeur. Ondanks de zindelijkheid hing er een geur van gekookte uien, overgebleven van de vorige dag, en verpestte de warme lucht, altijd doorwalmd van een scherpe kolenstank.

Voor de open kast zat Catherine na te denken. Er was nog maar een klein stuk brood, witte kaas genoeg, maar nauwelijks een schrapje boter; en zij moest boterhammen maken voor hen vieren. Eindelijk nam ze een besluit, sneed de boterhammen af, besmeerde er een met kaas, een andere met boter en plakte ze op elkaar; dat was de 'briket,' de dubbele boterham, die zij elke morgen mee naar de mijn nam. Spoedig lagen de vier briketten op een rijtje op tafel, met strenge rechtvaardigheid verdeeld, de dikste voor de vader, de dunste voor Jeanlin.

Catherine leek wel helemaal in haar huishoudelijk werk verdiept, maar zij had toch zeker nog wel na gedroomd over de geschiedenis van de hoofdopzichter en vrouw Pierron, waarover Zacharias zo geschetterd had, want zij deed de deur op een kier open en gluurde naar buiten. De wind loeide nog steeds; meer lichtjes dwaalden langs de lage gevels van het dorp, de vage geluiden van het ontwaken gingen om. Reeds hoorde men deuren slaan, zwarte rijen arbeiders

verdwenen in het donker. Hoe kwam ze zo stom, hier te gaan staan blauwbekken, terwijl natuurlijk Pierron, die pas om zes uur dienst had, rustig door maffe! En zij stond daar maar en keek naar het huis aan de overkant van de tuintjes.

De deur ging open, haar nieuwsgierigheid verdubbelde. Maar het kon niemand anders zijn dan Lydie, het dochtertje van de Pierron's, die naar de mijn ging.

Een scherp gesis van stoom deed haar het hoofd omwenden. Zij sloeg de deur dicht en vloog naar de kachel: het water kookte over en dreigde het vuur te blussen. Koffie was er niet meer; zij moest het kokende water op de drab van gisteren gieten; dan gooide zij wat bruine suiker in de kan om de drank zoet te maken. Juist kwamen haar vader en twee broers binnen.

'Verrek!' smaalde Zacharias, toen hij zijn neus boven zijn koffiekom hield, 'daar zal je ook geen hartverlamming van krijgen.'

Met een gelaten gebaar haalde Maheu de schouders op. 'Och, 't is warm... het doet je toch goed.'

Jeanlin had de kruimels van de boterhammen bijeengeveegd en maakte er een soepje van in zijn koffie. Toen ze gedronken hadden, goot Catherine de koffiekannet leeg in de blikken kruiken. Staande in het zwakke licht van de walmende kaars slikten ze alle vier haastig hun brood naar binnen.

'Komt er nog wat van?' snauwde de vader. 'Jullie lijken wel renteniers!' Maar een stem kwam door het trapgat, waarvan de deur opengebleven was: 'Neem al het brood maar mee, ik heb nog wat vermicelli voor de kinderen.'

'Goed, goed,' antwoordde Catherine. Zij had het vuur weer toegedekt door er een pannetje met een kliekje soep op te zetten, dat grootvader dan warm zou vinden, als hij om zes uur thuis kwam. Ieder zocht zijn klompen onder de kast, sloeg het touwtje van zijn drinkens-kan over het hoofd en stopte zijn briket tussen hemd en kiel op de rug. Zij gingen naar buiten, de mannen voorop, het meisje achter hen aan; zij blies de kaars uit en draaide de deur op slot. Het huis werd weer duister.

'Zo, ik loop met jullie mee,' zei een man, die de deur van het huis naast hen sloot. Het was Levaque met zijn zoontje Bébert, een jochie van twaalf jaar, de boezemvriend van Jeanlin.

Catherine, verwonderd, proestte van het lachen en fluisterde Zacharias in het oor: 'Wat zeg je me daarvan?.. Bouteloup wacht niet eens meer tot Levaque weg is!'

Nu gingen overal in het mijnwerkersdorp de lichten uit. Een laatste deur sloeg dicht, alles verzonk weer in slaap, de vrouwen en kleine kinderen doken in hun bed dieper onder de dekens. En tussen het slapende dorp en de hijgende Voreux was een lange optocht van donkere schimmen, voortschrijdend onder de windvlagen: het vertrek van de mijnwerkers naar de arbeid, wrikkend met hun schouders, geen weg wetend met hun armen, die zij over de borst gekruist hielden, terwijl bij ieder de briket van achter een bultje veroorzaakte. In dunne katoenen kleren, huiverden zij van kou, zonder zich daarom meer te spoeden, en uit hun ordeloos langs de weg slingerende rijen klonk een getrappel op als van een dwalende kudde.

Hoofdstuk III

Etienne was eindelijk van de gruisheuvel naar beneden gekomen en de Voreux ingelopen; de mannen, die hij vroeg of er misschien werk voor hem zou zijn, schudden het hoofd en rieden hem te wachten op de hoofdopzichter. Men liet hem rustig dwalen te midden van de slecht verlichte gebouwen, vol zwarte gaten, beangstigend in hun verwarrende samenstel van zalen en verdiepingen. Na een donkere en half vermolmd trap te hebben beklommen, was hij over een wankel loopplank in het zeefhuis gekomen, waar het zo donker was, dat hij met uitgestrekte handen voortliep, bang zich ergens aan te stoten. Vlak voor hem boorden zich plotseling twee ontzaglijke gele ogen door de duisternis. Hij was onder de toren van de schachtbok, op de losvloer, vlak bij

de ingang van de mijn.

Een opzichter, baas Richomme met zijn groot gezicht en de geweldige grijze knevels van een goedge gendarme, ging juist naar het kantoor van de losbaas.

‘Zou ik hier geen werk kunnen krijgen?’ vroeg Etienne. ‘t Kan me niet schelen wat.’

Bijna had Richomme nee gezegd, maar hij bedacht zich en antwoordde, doorlopend, als de anderen: ‘Wacht maar op meneer Dansaert, de hoofdopzichter.’

Er stonden daar vier lantarens, en de reflectors, die al het licht op de put terugvloegen, beschijnen schel de ijzeren leuning, de hefbomen van de signalen en kooirusten en de glijbalken, waarlangs de liftkooien op en neer schoten. Al het overige, heel de wijde, op een kerkgewelf lijkende zaal, door flakkerende schaduwen bevolkt, vervaagde in duisternis. Alleen vlamde op de achtergrond de lampenkamer en in het kantoor van de losbaas deed een lamp een dovende ster kwijnen. De opvoer was juist weer begonnen; en over de gietijzeren vloerplaten rolde een onafgebroken donder van de wegdokkerende kiepkarretjes en de voetstappen van de slepers, wier lange gebogen ruggen te onderscheiden waren in de drukke dooreen wemeling van al deze zwarte luidruchtige dingen.

Een ogenblik bleef Etienne onbeweeglijk staan, verdoofd en verblind. Hij was verkleumd, van alle kanten joeg tocht aan. Toen deed hij enige stappen voorwaarts, aangetrokken door de machine, wier stalen en koperen onderdelen hij nu zag blinken. Zij stond op een meter of vijftwintig afstand achter de put, in een hoger gelegen zaal, en zij was zo hecht op haar stenen voetstuk gemonteerd, dat zij onder volle stoom, met al haar vierhonderd paardenkrachten draaiend en de krukas met olieachtige zachtheid op en neer stotend, niet de minste trilling door de muren joeg. De machinist stond bij de handel, die de machine in beweging bracht, luisterde naar de signaalbellen, liet geen oog af van het aanwijsbord, waarop de mijnschacht was verbeeld door een verticale gleuf, waar loden gewichten aan draden in op en neer bewogen, de kooien voorstellend. En telkens als de machine zich in beweging zette, begonnen twee raderen van vijf meter middellijn, aan welker naven twee kabels zich op- en afrolde in tegengestelde richting, met zo’n snelheid rond te wentelen, dat zij nog maar schijven grijs stuifsel leken.

‘Kijk toch uit!’ schreeuwden drie slepers, die een reusachtige ladder voort sjouwden.

Etienne was bijna verpletterd. Zijn ogen raakten gewend, en hij keek omhoog, waar de kabels voortijlden, meer dan dertig meter stalen lint, die vliegensvlug de schachtbok ingleden, waar zij over de katrollen liepen en recht de put inschoten, bevestigd aan de kooien. Een ijzeren stellage, lijkend op het hoge gestel in een klokkentoren, droeg de katrollen. Het was een vogelachtig glijden zonder schok of stoot en geluidloos, de snelle en ononderbroken vlucht van een staaldraad, zelf ontzaglijk zwaar, en die tot twaalfduizend kilo kon heffen met een snelheid van tien meter per seconde.

‘Pas toch op, goddome!’ riepen de slepers opnieuw, die de ladder weer verplaatsten om de linkse katrol na te zien.

Langzaam ging Etienne naar de losvloer terug. De geweldige vlucht boven zijn hoofd verbijsterde hem. En rillend in de koude tocht keek hij naar het manoeuvreren van de kooien, als verdoofd door het dondergerol van de kolenwagentjes. Vlakbij de put was het signaaltoestel in werking, een zware hamer met een hefboom, die neerviel op een ijzeren blok, als er beneden aan een koord getrokken werd. Eén slag om te stoppen, twee voor het afdalen en drie voor het opstijgen; onophoudelijk bonkten deze knotsslagen boven het razend lawaai uit, vergezeld door het heldere rinkelen van een schel; de sleper, die de beweging leidde, maakte het tumult nog oorverdovender door met een scheepsroeper bevelen te brullen naar de machinist. Te midden van al dat spektakel verschenen en verdwenen de kooien, leegden en vulden zich zonder dat Etienne iets begreep van al dat ingewikkelde gebeuren. Hij begreep maar één ding: de schacht verslond mensen bij happen van twintig en dertig tegelijk, zo gemakkelijk slikkend, dat hij ze blijkbaar niet eens naar binnen voelde glijden. Van vier uur af begonnen de arbeiders af te dalen. Zij kwamen barrevoets, met hun lamp in de hand, uit de loods en wachtten in groepjes, tot er genoeg bij elkaar waren.

Geluidloos, met de zachte sprong van een nachtdier, schoot de ijzeren kooi uit de duisternis

op en zette zich vast op de stutten, met zijn vier verdiepingen, die elk twee kiepkarren vol kolen bevatten. Slepers op de verschillende tussenvloeren reden de karretjes naar buiten en vervingen ze door lege of wel met mijnhout geladen. En in die lege wagentjes kropen de mijnwerkers met vijven bijeen, tot veertig toe, als alle karretjes vol waren. Een bevel vloog door de scheepsroeper, een dof en onverstaanbaar geloei, terwijl er viermaal aan het koord voor het afdalen getrokken werd om de volle lading mensenvlees aan te kondigen. Even sprong de kooi op en dook dan geruisloos weg, vallend als een steen, en liet niets achter zich dan de trillende vlucht van de kabel.

‘Is ’t diep?’ vroeg Etienne aan een mijnwerker, die slaperig in zijn buurt stond te wachten.

‘Vijfhonderdvijfenveertig meter,’ antwoordde de man. ‘Maar onderweg zijn vier laadplaat-sen, de eerste op driehonderdtwintig meter.’

Beiden staarden zwijgend naar de kabel, die weer omhoog kwam. Etienne vroeg verder: ‘En als dat breekt?’

‘Ja! als dat breekt...’ De mijnwerker voltooide zijn zin met een gebaar. Het was zijn beurt; de kooi was weer boven gekomen met zijn luchtige moeiteloze beweging. Hij hurkte er met zijn kameraden in neer, zij dook weer weg, en rees na nauwelijks vier minuten weer op om een nieuwe vracht mensen te verzwelgen. Een half uur lang slokte de mijn ze zo op, met een meer of minder vratige muil, naar gelang zij naar meer of minder diepe gangen gebracht moesten worden, maar altijd hongerig, met ingewanden, die gans een volk zouden kunnen verslinden. Dat vulde zich en vulde zich steeds meer en de duisternis bleef dood, de kooi steeg uit de leegte op in hetzelfde vraatzuchtige zwijgen.

Langzamerhand werd Etienne overvallen door hetzelfde weeë gevoel, dat hem ook al op de gruisheuvel gekweld had. Waarom zou hij koppig doorzetten? Die hoofdopzichter zou hem weg-sturen, zoals de anderen. Een onbestemde vrees bracht hem plotseling tot een besluit: hij ging weg en bleef niet staan eer hij bij het ketelhuis was. De wijd open deur toonde zeven stoomketels, ieder met twee vuren. Midden in een witte wolk en het gesis van ontsnappende stoom was een stoker bezig één van de vuren op te laden, waarvan de gloed tot op de drempel voelbaar was; en de jongeman, blij met de warmte, wilde er dichterbij toe gaan, toen hij een nieuwe troep arbeiders ontmoette, die bij de mijn aankwam. Het waren de Maheu’s en Levaque. Toen hij vooraan Catherine zag lopen met haar zachtzinnig jongensuiterlijk, kwam de bijgelovige gedachte in hem op, dat hij nu nog een laatste poging moest aanwenden.

‘Zeg, kameraad, zouden ze hier geen arbeider kunnen gebruiken, onverschillig voor welk werk?’

Verrast keek zij hem aan, een beetje bang voor die plotse stem uit het donker. Maar achter haar antwoordde Maheu, die de vraag gehoord had en even bleef praten. Nee, nodig hadden ze hier niemand. Die arme duivel van een arbeider, zwerfend langs de wegen, interesseerde hem. Toen hij bij hem vandaan ging, zei hij tegen de anderen: ‘Zo konden wij ook rondlopen, wat? We hebben niet te klagen... D’r zijn d’r, die geeneens werk hebben waar ze aan kapot mogen gaan.’

De troep ging regelrecht op de kleedloods af, een wijde, ruw gepleisterde zaal, waar rondom kasten tegen de muur stonden met hangsloten erop. In het midden stond een ijzeren kolom, een soort kachel, te branden, zo vol witgloeiende kolen, dat er stukken uitspatten en over de vloer van aangestampde aarde rolden. De kolengloed was de enige verlichting van de zaal en de bloedige weerschijschijn danste langs het vettige houtwerk tot tegen de zoldering, die met een laag zwarte stof bedekt was.

Toen de Maheu’s binnenkwamen, klaterde in de gloeiende hitte gelach op. Een dertigtal arbeiders stond met de rug naar de vlammen gekeerd zich behaaglijk te laten roosteren. Voor zij afdaalden, kwamen ze hier allemaal een voorraad warmte in hun huid slaan om de vochtigheid van de put beter te kunnen verdragen. Maar deze morgen was de pret groter, want ze hielden Mouquette voor de gek, een sleepster van achttien jaar, een goedaardige meid, wier machtige boezem en achterwerk haar kiel en broek bijna deden barsten. Zij woonde in Réquillart met haar vader, de ouwe Mouque, een stalknecht, en Mouquet, haar broer, die sleper was. Maar zij hadden niet allemaal dezelfde werkuren en daarom kwam zij alleen naar de mijn; en, ’s zomers in het

korenveld, 's winters hier of daar tegen een muur, nam zij er haar plezier van, met haar vrijer van de week. Heel de mijn had zijn beurt gehad, een ware aflossingsdienst van kameraden, waaraan verder niemand gewicht hechtte. Op een dag hadden ze haar geplaagd met een spijkersmid uit Marchiennes, en zij was bijna ontploft van woede, schreeuwend, dat zij daar veel te fatsoenlijk voor was en dat zij zich een arm zou laten afslaan, als wie dan ook zich er op beroemen kon haar gezien te hebben met iemand anders dan een mijnwerker.

‘Dus 't is uit met die lange Chaval?’ vroeg een arbeider, grinnikend. ‘En heb je nou dat kleine kereltje genomen?... Die mag wel een trapje meebrengen... Trouwens, ik heb jullie gezien achter Réquillart, en hij moest op een mijlpaaltje klimmen... waar of niet?’

‘En wat dan nog?’ antwoordde Mouquette, die in schitterend humeur was. ‘Wat gaat 't jou aan? Hebben we je d'r soms bij geroepen om 'm een kontje te geven?’

Deze vlotte grofheid verdubbelde het gelach van de mannen, die hun half gebraden schouders schurkten van plezier; en zijzelf, schuddend van het lachen, stalde voor hun ogen de onwelveoeglijkheid van haar kleding uit, die belachelijk en tegelijk prikkelend werkte over haar kwabbige, bijna ziekelijke vlezigheid.

Maar de vrolijkheid verdween, toen Mouquette aan Maheu vertelde, dat Fleurance, de lange Fleurance, niet meer komen zou: ze hadden haar de vorige dag hartstikke dood op haar bed gevonden, sommigen zeiden ten gevolge van een hartverlamming, maar anderen dachten meer aan een te vlug leeggedronken fles jenever. Maheu was wanhopig: nog meer tegenslag! Daar verloor hij weer een van zijn sleepsters zonder dat hij dadelijk een andere kon krijgen. Hij werkte per stuk, samen met drie andere houters, Zacharias, Levaque en Chaval. Als ze alleen Catherine hadden om de kool weg te rijden, schoten ze veel te slecht op. Maar plotseling kreeg hij een inval en riep: ‘Wacht es even... d'r was een vent, die werk zocht!...’

Juist kwam Dansaert in de zaal. Maheu vertelde hem, wat er gebeurd was, en vroeg toestemming om de man aan te nemen; en hij legde nadruk op het feit, dat de maatschappij erop uit was, de sleepsters te vervangen door jongens, net als in Anzin. De hoofdopzichter glimlachte eerst, want hij wist, hoe de mijnwerkers ertegen gekant waren de meisjes uit de mijn te dringen, want zij dachten meer aan het voordeel bij de plaatsing van hun dochters dan aan moraliteit en gezondheid... Maar na enige aarzeling gaf hij zijn toestemming, echter onder voorwaarde, dat meneer Négrel, de ingenieur, de eindbeslissing zou hebben.

‘Nou,’ zei Zacharias, ‘die vent kan al een aardig eindje weg zijn, als ie doorgelopen is.’

‘Nee,’ vertelde Catherine, ‘ik heb hem stil zien staan bij het ketelhuis.’

‘Schiet dan op, lui beast!’ schreeuwde Maheu.

Het jonge meisje vloog weg, terwijl een troep mijnwerkers naar de put gingen en het vuur aan anderen overlieten

Jeanlin, zonder op zijn vader te wachten, ging ook zijn lamp halen met Bébert, een dikke, onnozele jongen, en Lydie, een tener meisje van tien jaar. Mouquette liep op de donkere trap voor hen, schold hen voor vuile snotneuzen en dreigde ze om hun oren te slaan, als ze haar durfden knijpen.

Etienne stond inderdaad nog in het ketelhuis met de stoker te praten, die de vuren vol kolen smakte. Het idee, dat hij weer terug zou moeten in de nacht buiten, deed hem huiveren. Toch besloot hij maar eens te gaan, toen hij een hand op zijn schouder voelde.

‘Kom mee,’ zei Catherine, ‘d'r is iets voor je.’

Eerst begreep hij het niet. Toen schoot een helle vreugde in hem op, hij drukte het meisje krachtig de hand en riep: ‘Merci, kameraad... je bent een verdomde fijne vent!’

Zij begon te lachen en keek naar hem in de rode gloed van de vuren, die hen overstraalde. Het amuseerde haar, dat hij haar voor een nog wat magere jongen hield, omdat haar lange haren onder de doek verborgen waren. Hij lachte ook, van blijdschap; en zo stonden zij een poosje tegen elkaar te lachen met gloeiende wangen.

Maheu zat in de loods voor zijn kist zijn klompen en wollen kousen uit te trekken. Toen Etienne kwam, was alles met een paar woorden geregeld: anderhalve franc per dag, zwaar werk, maar gemakkelijk te leren. De houter ried hem aan, zijn schoenen aan te houden; hij leende hem

een oude schachthoed, een leren hoofddeksel, bestemd om de schedel te beschermen, een voorzorgsmaatregel, die de vader en zijn kinderen achterwege lieten. De gereedschappen werden uit de kist gehaald, waarin ook de schop van Fleurance zat. Toen Maheu hun klompen, sokken en Etiennes bundeltje weggesloten had, werd hij plotseling ongeduldig. 'Waar blijft die rotzak van een Chaval nou weer? Licht zeker weer met een of andere meid op een steenhoop. We zijn al een half uur te laat vandaag.'

Zacharias en Levaque stonden behaaglijk hun schouders te roosteren, en eindelijk zei de eerste: 'Wacht je op Chaval?... Die was er al voor ons en hij is dadelijk naar beneden gegaan.'

'Wat? Waarom zeg je dat niet eerder, kaffer?... Kom, vooruit... opschieten!'

Catherine, die haar handen stond te warmen, moest de troep volgen. Etienne liet haar passeren en ging achter haar de trap op. Weer kwam hij door een doolhof van trappen en donkere gangen, waar blote voeten gingen met een geluid van oude viltten zolen. Maar daar vlamde de lampenkamer op, een loods met veel vensters, vol rekken, waar in rijen boven elkaar honderden Davylampen stonden, de vorige avond nagezien en opgepoetst en nu aangestoken als kaarsen in de schemer van een sterfkamer. Aan het loket kreeg iedere arbeider de zijne, waar z'n nummer in gestampt stond; dan keek hij hem na en maakte hem zelf dicht; onderwijl schreef een controleur, die aan een tafel zat, in een register hoe laat zij naar beneden gingen. En er was nog een veiligheidsmaatregel: de arbeiders liepen langs een verificateur, die zich er van overtuigde of alle lampen wel goed gesloten waren.

Maheu moest ertussen komen om te zorgen, dat zijn nieuwe sleper een lamp kreeg.

'Verrek, wat is 't hier koud!' mompelde Catherine rillend.

Etienne knikte alleen maar. Hij hervond zich voor de put, midden in de grote zaal, waar de tocht van alle kanten aanwoei. O, hij was ervan overtuigd, dat hij moed genoeg had, maar toch werd zijn keel toegesnoerd door een onbehaaglijk gevoel onder het gedonder van de wagentjes, het geloei van de scheepsroeper en het gezicht van de kabels, die zich in razende vaart af- en weer oprolden op de spoelen van de machine. De kooien stegen en daalden met hun glijdende bewegingen van nachtdieren, slokten aldoor mensen, als dronk de muil van de put hen op. Nu was het zijn beurt, hij had het erg koud en zweeg zenuwachtig, wat Zacharias en Levaque een geginnik ontlokte; want beiden hadden bezwaar tegen het aannemen van deze onbekende, vooral Levaque, die er niet in gekend was.

Daarom was Catherine blij, dat ze haar vader de jongeman allerlei dingen hoorde uitleggen. 'Kijk, boven de kooi zit een veiligheidstoestel, ijzeren klauwen, die zich in de richtbouten slaan als 't zaakje soms breekt. Dat werkt prachtig... maar 't hapert wel es... Ja, de schacht is in drieën verdeeld, van onderen tot boven door planken afgeschoten: in 't midden de kooien, links de ladders...' Maar hij onderbrak zichzelf om te grommen, zonder echter zijn stem te durven verheffen: 'Wat leggen we hier nou toch te donderjagen, verdomme!... Hoe kunnen ze de mensen nou zo laten bevriezen?'

De opzichter Richomme, die ook naar beneden ging, hing zijn open lamp aan een spijker in zijn leren hoed, en hoorde hem klagen. 'Pas op de luistervinken,' mompelde hij goedig; zelf een oud-mijnwerker, bleef hij kameraadschappelijk voor de anderen voelen. 'De lui aan de machine hebben ook d'r tijd nodig. Kijk... daar is ie... stap maar in met je troepje.'

Inderdaad, daar was de kooi met haar ijzeren banden en haar dicht traliwerk; stevig rustend op de stutten. Maheu, Zacharias, Levaque en Catherine kropen in een wagentje achterin, en daar er vijf plaatsen waren, slipte Etienne er ook bij; maar de beste plaatsen waren ingenomen, hij moest zich dicht tegen het meisje dringen, wier elleboog hem in zijn buik drukte. Zijn lamp hinderde hem, men zei hem die aan een knoop van zijn jasje te hangen, maar hij hoorde het niet en hield hem stuntelig in zijn hand. Boven en beneden hem ging het instappen voort, het was als een verward laden van vee. Waarom gingen ze nou niet weg? Wat gebeurde er toch? Het leek hem alsof ze al eindeloze minuten wachtten. Eindelijk deed een schok hem even wankelen, alles zonk weg, de dingen om hem heen stoven omhoog en hij had een gewaarwording als viel hij, wat een ijl gevoel in de ingewanden gaf. Dat duurde zolang zij nog in het licht waren, wegzonken door de twee verdiepingen van de losloodsen, te midden van de tuimelende vlucht van de getimmerten.

Toen, neer duikend in het duister van de schacht, bleef hij versuft en had geen juiste voorstelling meer van zijn gewaarwordingen.

‘We zijn onderweg,’ zei Maheu rustig.

Allen waren op hun gemak. Hij vroeg zich af of hij daalde dan wel steeg. Er waren ogenblikken, dat alles onbeweeglijk leek; dan schoot de kooi recht naar beneden, zonder de geleibalken te raken; daarop dreunde plotseling alles, de vloer leek te dansen en hij was bang, dat er een ramp ging gebeuren. En hij kon de wanden van de put niet meer onderscheiden achter het traliwerk, waar hij zijn gezicht tegenaan gedrukt hield. Flauw verlichtten de lampen de opeengepakte mensen aan zijn voeten. Alleen de open lamp van de opzichter in het wagentje naast het hunne brandde als een schijnwerper.

‘Deze heeft vier meter middellijn,’ vervolgde Maheu om hem in te lichten. ‘De beschoeiing moet hoognodig vernieuwd worden, die is zo lek als een mandje... Let op, we komen onder de waterlijn... hoor je ‘t?’

Etienne vroeg zich juist af waar dat geluid van een stortbui vandaan kwam. Eerst waren het enkele grote druppels geweest, trommelend op het dak van de kooi, als het begin van een slagregen; nu nam het geluid toe, het ruiste en veranderde in een ware stortvloed. Het dak was zeker lek, want een straaltje water liep langs zijn schouder en maakte hem tot op de huid toe nat. De koude was ijzig, zij plonsden in een zwarte vochtigheid, toen zij plots door iets lichts schoten, het visioen van een grot, waar mannen bezig waren bij het licht van een bliksemstraal. Reeds vielen zij opnieuw in het niets. Maheu zei: ‘Dat was de eerste verdieping... Wij zijn op driehonderd-twintig meter... Kijk es, hoe hard we gaan!’ Hij hief zijn lamp op en belichtte een geleide-balk, die wegschoot als een rail onder een sneltrein in volle vaart; en verder zag je nog altijd niets. Drie verdiepingen schoten zij nog voorbij in een vlucht van lichtschijnsels. De oorverdovende regen sloeg in de duisternissen.

‘God, wat gaan we diep!’ mompelde Etienne.

Die val moest al uren duren. Hij leed onder de verkeerde houding, die hij aangenomen had, durfde zich niet te bewegen, en Catherines elleboog martelde hem het meest. Zij sprak geen woord, hij voelde haar alleen tegen zich aan en zij verwarmde hem. Toen de kooi eindelijk stilstield op de bodem, vijfhonderdvierenvijftig meter diep, verbaasde hij zich te horen, dat de afdaling precies een minuut geduurd had. Maar het geluid van de stutten, die aansloegen, het gevoel van de vaste grond onder zijn voeten, maakten hem eensklaps vrolijk; en schertsend zei hij, haar tutoyerend, tegen Catherine: ‘Zeg, wat heb jij onder je huid, dat je zo’n warmte afgeeft? Je elleboog staat vast in mijn buik afgedrukt.’

Toen schoot zij ook in een lach. Die stommerik hield haar nog voor een jongen! Had ie geen ogen in z’n kop? ‘Je hebt m’n elleboog zeker in je oog!’ antwoordde zij onder stormachtig gelach, waar de verbaasde jongen niets van begreep.

De kooi liep leeg, de arbeiders gingen de laadplaats door, een grote in de rotsen uitgehouwen zaal met een gemetseld gewelf en verlicht door drie grote open lampen. Over de met gegoten ijzeren platen bedekte vloer rolden de laders met geweldig gedruis de volle kolenwagentjes. De muren zweetten een kelderlucht uit, een naar salpeter riekende koelte, waar warme stromen door gingen, die uit de nabijgelegen stallen kwamen. Gapend kwamen daar vier galerijen samen.

‘Deze kant uit,’ zei Maheu tegen Etienne. ‘Je bent er nog niet. We hebben nog goed twee kilometer te lopen.’

De arbeiders gingen uiteen, verdwenen in groepjes in deze zwarte hollen. Een vijftiental namen de linkse gang en Etienne sloot de stoet, achter Maheu, die voorafgegaan werd door Catherine, Zacharias en Levaque. Het was een mooie transportgang, uitgehakt in een steenlaag van zo harde rots, dat de galerij alleen hier en daar wat bij gemetseld had hoeven te worden. Een voor een achter elkaar liepen ze al maar door, zonder een woord te spreken, de kleine lampenvlammetjes schommelend aan hun hand. De jonge man struikelde ieder ogenblik en gleed uit tussen de rails.

Een poosje al werd hij verontrust door een dof geluid, het verre gerommel van een onweer, dat steeds in hevigheid scheen toe te nemen en uit de ingewanden van de aarde scheen te komen.

Was het de donder van een instorting, die heel de enorme massa steen, die hen van het daglicht scheidde, over hun hoofden ging neer pletteren?

Een lichtje pierde door het duister, hij voelde de rots trillen; en toen hij zich op voorbeeld van zijn kameraden tegen de zijmuur gedrukt had, zag hij vlak voor zich langs een wit paard gaan, dat voor een lange rij kiepkarretjes gespannen was. Bébert zat met de teugels in de hand op het eerste, terwijl Jeanlin met de handen op de rand van het achterste, barrevuets meeliiep.

Zij gingen weer door. Even verder kwamen zij bij een kruispunt, twee nieuwe galerijen open-den hun muilen, de troep splitste zich weer, langzamerhand verdeelden zij zich over al de delf-plaatsen van de mijn. De galerij was nu met hout bekleed, eiken stutten steunden het gewelf, de brokkelige rots droeg een hemd van hout, waarachter de lagen schilfersteen te zien kwamen, glinsterend van mica-deeltjes, en de grove massa zandsteen, dof en rul. Treintjes volle en lege kiepkarretjes passeerden elkaar onophoudelijk, hun gedonder werd door vaag zichtbare dieren in spookachtige draf door de schemering getrokken. Op de dubbele rails van een wisselplaats lag slapend een lange slang, een stilstaande trein, het paard snoof en stond zo in de duisternis ver-doezeld, dat zijn hoog opstaand achterlijf een rotsblok leek, uit het gewelf gevallen. Ventilatie-deuren sloegen open, vielen langzaam weer dicht. En naarmate zij verder kwamen, werd de ga-lerij smaller, lager en ongelijker van zoldering, zodat zij voortdurend moesten bukken.

Etienne stootte heftig z'n hoofd. Zonder zijn leren hoed zou zijn schedel gespleten geweest zijn. Toch volgde hij oplettend alle bewegingen van Maheu voor hem, wiens silhouet zich donker aftekende tegen het licht van de lampen. Niemand van de arbeiders stootte zich, zij kenden zeker elke bobbel, iedere knoest in het hout, iedere uitpuiling van de rots. De jongeman had ook last van de glibberige bodem, die al natter en natter werd. Soms gingen ze door ware poelen, wat ze alleen merkten aan het glibberen onder hun voeten. Maar het meest verwonderde hij zich over de plotse temperatuurswisselingen. Beneden in de schacht was het kil, en in de transportgang, waar al de lucht van de hele mijn passeerde, woei een ijzige wind, die op de nauwere plaatsen op een storm ging lijken. Maar nu ze in de andere gangen kwamen, die enkel van de ventilatiepompen hun moeilijk verworven beetje verse lucht kregen, hield de wind op, de warmte nam toe, een verstikkende hitte, drukkend als lood zo zwaar.

Maheu had zijn mond niet meer opengedaan. Hij sloeg naar rechts af, een nieuwe galerij in, en zonder zich om te keren zei hij eenvoudig tot Etienne: 'De Guillaume-laag.' Het was de laag, waar zij moesten delven. Bij de eerste stappen al kneusde Etienne zich hoofd en ellebogen. Het hellende dak was hier zo laag, dat hij over afstanden van twintig of dertig meter in tweeën gebo-gen lopen moest. Het water kwam hem tot de enkels. Zo ging het een paar honderd meter voort; toen zag hij plotseling Levaque, Zacharias en Catherine verdwijnen, alsof zij door een smal spleetje voor hem waren weggevoegen.

'Hier moeten we naar boven,' waarschuwde Maheu, 'hang je lamp aan een knoepsgat en hou je vast aan het houtwerk.'

Nu verdween hij zelf ook. Etienne moest volgen. Deze schoorsteen, in de laag uitgehakt, was als doorgang voor de mijnwerkers bedoeld en verbond alle bij gangen. Hij was niet breder dan de steenkoollaag, nauwelijks zestig centimeter. Gelukkig was de jonge man slank, want, onwen-nig nog, verspilde hij nodeloos veel kracht bij het zich ophijzen, schouders en heupen intrek-kend, zich opwerkend met de rond het houtwerk geklauwde handen.

Vijftien meter hoger kwamen ze aan de eerste tussengang: maar zij moesten nog hoger, Ma-heu werkte met zijn ploeg in de zesde gang, in de hel, zoals hij 't noemde; de gangen lagen vijftien meter boven elkaar en er kwam geen eind aan het klimmen door die nauwe pijp, waar rug en borst gekraakt werden. Etienne hijgde kreunend, alsof het gewicht van de rotsen zijn ledematen vermorzeld had, zijn handen afgerukt, zijn benen gekneusd en het gebrek aan lucht benauwde hem dermate, dat hij meende het bloed zó door zijn huid te zullen zien barsten.

In één van de gangen zag hij vaag twee ineen gehurkte dieren, een kleine en een dikke: het waren Lydie en Mouquette, al aan het werk. En hij moest nog twee verdiepingen klimmen! Het zweet verblindde zijn ogen, hij wanhoopte er aan de anderen nog te kunnen inhalen, wier behen-dige leden hij langs de rots hoorde schuifelen met een lang, glijdend geluid.

‘Kop op, we zijn d’r!’ zei de stem van Catherine.

Hij was werkelijk aangekomen, en toen riep een stem achter uit de gang: ‘Zeg, as je me nou belazert!... Ik kom een paar kilometer van Montsou, en ik ben de eerste!’

Het was Chaval, een lange, magere vent van vijftientwintig, benig, met een scherp getekend gezicht, kwaad omdat hij had moeten wachten. Toen hij Etienne zag, vroeg hij verbaasd en wantrouwig: ‘Wat mot die hier?’

Maheu vertelde hem de geschiedenis, en hij bromde tussen de tanden: ‘Zo, dus de jongens komen de meisjes d’r brood opvreten?’

De twee mannen wisselden een blik, waarin de gloed was van de instinctieve haat, die plotseling kan opschieten.

Etienne had de hoon gevoeld zonder hem nog precies te begrijpen. Het werd stil, ieder ging aan zijn werk. Alle galerijen waren nu gevuld, overal was de arbeid begonnen, in iedere gang op iedere verdieping. De vraatzuchtige put had zijn dagelijks rantsoen mensen ingeslokt, bijna zeshonderd arbeiders, die nu in deze kolossale mierenhoop wroetten, overal de aarde doorgravend, tot zij wemelde van gangen als oud hout, dat door de worm is aangetast. En te midden van de wegende stilte zou men, als men het oor gelegd had aan de rots, door de verpletterende steenlaag heen, het gescharrel hebben kunnen horen van al deze bezige menselijke insecten, van de vlucht van de kabels, die de kooien op en neer zwiepten, af tot de beet van de gereedschappen toe, die in de diepten van de delfplaatsen de steenkool aanrandden.

Etienne keerde zich om en stond opnieuw tegen Catherine aangedrukt. Maar deze keer ried hij de jonge ronding van haar borst, en plotseling begreep hij, waarom er zo’n lauwe warmte van haar uitging.

‘Ben jij een meisje?’ mompelde hij verbaasd.

En zonder te blozen antwoordde zij vrolijk: ‘Natuurlijk!... Ben je d’r eindelijk achter?... ’t Werd tijd!’

Hoofdstuk IV

Op de verschillende hoogten van de delfplaats lagen de vier houwens boven elkaar. Gescheiden door planken, die de uitgehakte steenkool moesten tegenhouden, hadden zij ieder ongeveer vier meter van de laag voor zich; en die laag was zo dun, hier nauwelijks vijftig centimeter, dat ze als weggedrukt lagen tussen zoldering en muur, zich verplaatsend door middel van knieën en ellebogen, en zij konden zich niet omkeren zonder hun schouders te bezeren. Om op de steenkool te kunnen inhakken, moesten zij op hun zijde blijven liggen, met verwrongen hals, en de armen, die de kort-gesteelde houwelen voerden, boven zich heven.

Zacharias nam de onderste plaats in; daarboven werkten Levaque en Chaval en helemaal bovenaan Maheu. Iedere houwer hakte eerst de onderlaag van leisteen weg; dan kapte hij twee insnijdingen in de kool zelf, sloeg er aan de bovenkant een ijzeren wig in en wrikte het blok los. De kool was vet, het blok brak en rolde in stukken langs hun buik en dijen naar beneden. Als die stukken, tegengehouden door de planken, zich onder hen hadden opgehoopt, verdwenen de houwens, ingemetseld in hun nauwe spleet.

Maheu had het meest te lijden. Daarboven steeg de temperatuur tot vijfendertig graden, de lucht circuleerde er niet, de verstikkende hitte werd op den duur dodelijk. Om te kunnen zien, wat hij deed, had hij zijn lamp op moeten hangen aan een spijker, dichtbij zijn hoofd; en die lamp stoorde zijn schedel en maakte de schroeihitte nog ondraaglijker. Maar het ergst martelde hem het vocht. De rots boven hem, op enkele centimeters van zijn gezicht, droop van bet water, en grote druppels, snel en ononderbroken, vielen in een soort koppig ritme aldoor op dezelfde plaats op zijn gezicht. Hoe hij zijn hals ook draaide en zijn nek terug rekte, zij kletsten aldoor neer, sloegen op zijn gezicht, spatten uiteen. Na een kwartier was hij doorweekt, zelf overstroomd van zweet, dampend als uitgekookt wasgoed. Die morgen viel een hardnekkige druppel aldoor in zijn

oog en hij vloekte zwaar. Hij wou niet ophouden met hakken, ramde erop in met zware slagen, die hem heftig deden schokken tussen de twee rotsen, als een luis, die gevangen zit tussen de bladen van een boek en ieder ogenblik verpletterd kan worden.

Geen woord werd gewisseld. Zij hakten allen en men hoorde niets dan de onregelmatige slagen, dof en als uit de verte. Alle geluiden kregen een schorre klank en de lucht was zonder echo. De duisternis leek van een ongewone zwartheid, verdikt door het kolenstof en zwaarder nog door de gassen, die drukten op de ogen. De vlammetjes van de lampen onder hun hoedjes van metaalgaas waren maar roodachtig gloeiende puntjes. Er viel niets te onderscheiden, de delfplaats gaapte en liep schuin op als een brede, platte, scheve schoorsteen, waarin het roet van tien winters een diepe nacht zou hebben opgehoopt.

Spookachtige vormen bewogen, verloren lichtjes onthulden de ronding van een heup, een pezige arm, een wild gezicht, als voor een misdaad zwartgemaakt. Soms glinsterde er iets in zich losmakende brokken kool op vlakken en kanten met kristallen weerschijn. Dan viel alles terug in het donker, de houwelen sloegen met dof geluid, en er was niets meer dan het gehijg van de ademhalingen, het gegrom van vermoeienis en kwaadheid om ongemakkelijke ligging in de drukkende lucht en onder de regen uit de druipende zoldering.

Zacharias, die de fuif van de vorige dag nog in zijn armen voelde, liet het werk al gauw in de steek onder voorwendsel, dat hij moest stutten, zodat hij op zijn gemak wat kon gaan staan fluiten en dromerig in het donker staren.

Achter de houters was al een meter of vier uitgehakt zonder dat zij de rots ondersteund hadden, zorgeloos tegenover het gevaar en gierig op hun tijd.

‘Hé, deftigheid!’ riep de jonge kerel naar Etienne; ‘geef es wat hout door.’

Etienne, die van Catherine aan het leren was, hoe hij zijn schop het best hanteerde, moest de stuthouten naar de delfplaats brengen. Er lag een kleine voorraad gereed. Ze brachten ze iedere morgen gewoonlijk mee naar beneden, op maat gezaagd.

‘Schiet toch op, verdomde lijntrekker!’ schreeuwde Zacharias, toen hij de nieuwe sleper zich moeilijk langs de kolen omhoog zag wringen, de armen beladen met vier eiken stempels.

Met zijn houweel maakte hij een keep in het dak, een andere in de muur en dreef er het hout in, dat zo de zoldering schoorde. Na de middag krabden de arbeiders van de grondploeg het puin bijeen, dat de houters in de gang hadden achtergelaten en vulden daar de uitgeholde gedeelten van de laag mee op, alleen de boven- en onderweg vrij latend voor het vervoer van de kool.

Maheu had opgehouden met jammeren. Hij had eindelijk zijn blok losgekregen. Hij veegde zijn druipend gezicht af met zijn mouwen ging eens kijken wat Zacharias achter hem aan ’t uitvoeren was.

‘Laat dat toch,’ zei hij. ‘Daar zullen we vanmiddag wel es naar kijken. Kap liever door, anders halen we onze portie wagens niet.’

‘Ja, maar het puilt hier uit,’ antwoordde de jongen. ‘Kijk maar, d’r is een scheur. Ik ben bang, dat de boel indondert.’

Maar zijn vader haalde de schouders op. Och... instorten... dat zou zo’n vaart niet lopen... En ’t zou ook de eerste maal niet zijn, ze zouden nog wel uit de voeten komen. Ten slotte werd hij kwaad en stuurde zijn zoon terug naar zijn delfplaats. Ze namen er trouwens allemaal een ogenblik hun gemak van. Levaque lag op zijn rug, keek vloekend naar zijn linker duim, die door een vallend stuk zandsteen kapot geschaafd was en bloedde. Chaval trok woedend zijn hemd uit en werkte met bloot bovenlijf om minder last van de hitte te hebben. Zij waren al zwart van de steenkool, overdekt met een fijn poeder, dat door het zweet meegenomen werd in straaltjes en plasjes. En Maheu begon het eerst weer te hakken, lager, het hoofd plat op de rots gelegd. Nu sloeg de druppel op zijn voorhoofd, zo hardnekkig, dat hij meende te voelen, hoe er een gaatje gebeiteld werd door het been van zijn schedel.

‘Trek je d’r niks van an,’ zei Catherine tegen Etienne. ‘Ze kankeren altijd.’ En als een goede kameraad hervatte zij haar lessen. Ieder wagentje met kolen kwam precies zo boven als het van de delfplaats wegging, voorzien van een speciale penning, zodat de controleur het op kon schrijven voor rekening van de betrokken ploeg. Je moest dus goed opletten bij het vullen en alleen